

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

REDACTIONEEL

Over populaire methoden in kwalitatief onderzoek naar gezondheid(szorg)

Trends in 25 jaar KWALON

*Jeanine Evers & Ilse van Liempt**

Introductie van dit themanummer

Het idee voor de KWALON-najaarsconferentie 2019 (zie verslag Beuving, Eeuwijk & Mourits, 2020) en daaraan gekoppeld dit themanummer ontstond, doordat er een stijgende trend is van promovendi uit de gezondheidszorg die onderwijs bij ons komen volgen. Kwalitatief onderzoek blijkt in de gezondheidszorg aan belang te winnen; een trend die we al enige jaren waarnemen. Tijdens onze brainstormsessies over thema's voor conferenties en themanummers van het tijdschrift leek het ons de moeite waard om eens in te zoomen op gezondheid. Nog leuker vonden wij het om het thema 'gezondheid' in bredere zin bij de kop te nemen, dus niet alleen beperkt tot kwalitatief onderzoek *binnen* de gezondheidszorg, maar kwalitatief onderzoek *naar* gezondheid. Dat kon bijvoorbeeld gaan over gezondheid op de werkvloer, de relatie tussen ruimte en gezondheid of tussen voeding en gezondheid, over ethiek in gezondheidsonderzoek en *last but not least*: onderzoek *binnen* de gezondheidszorg. Zo gezegd, zo gedaan.

Trends in 25 jaar KWALON

De *keynote* van Hennie Boeije en AnneLoes van Staa tijdens de conferentie triggerde ons om ook eens te kijken wat er in KWALON zoal gepubliceerd is over kwalitatief onderzoek naar gezondheid, en met name de methodische aspecten daarvan. Immers, KWALON is een platform voor dialoog en discussie over kwalitatieve methoden, en het tijdschrift volgt die lijn. Daarom worden er niet zozeer onderzoeksresultaten in gepubliceerd, maar vooral methodische aspecten van kwalitatief onderzoek in besproken. Dat gebeurt in een aantal rubrieken die inzoomen op verschillende zaken, zoals bijvoorbeeld *Essay, debat en dialoog* voor het poneren van een stelling waar andere auteurs dan eventueel op reageren, *Stromingen* voor de bespreking van theoretische invalshoeken van kwalitatief onderzoek, *In het spoor*

* Drs. Jeanine Evers is cultureel antropologe en bestuurskundige en werkt als opleider/onderzoeker/methoden-coach via Evers Research & training te Den Haag. E-mail: jcevers@eversresearch.nl. Dr. Ilse van Liempt is sociaal geograaf en werkt als universitair docent/onderzoeker bij de afdeling Sociale Geografie en Planologie van de Universiteit Utrecht. E-mail: i.c.vanliempt@uu.nl.

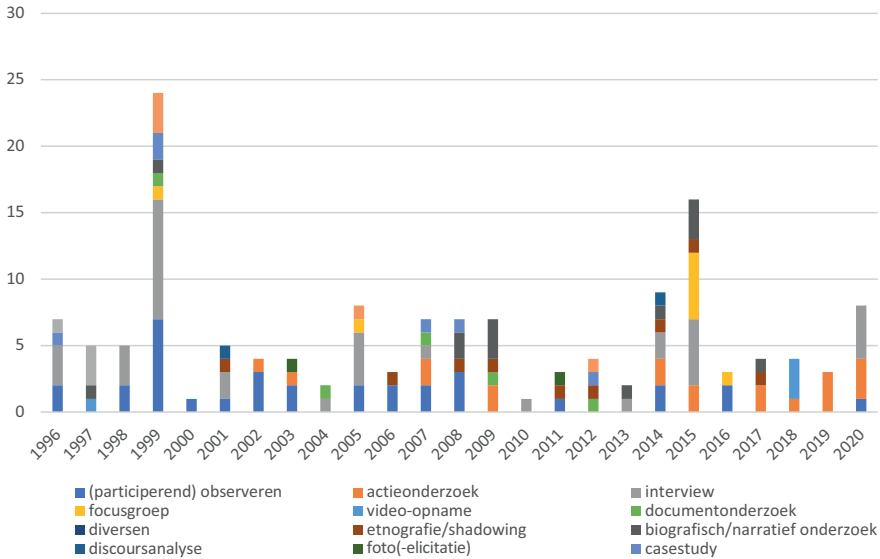
van *Malinowski* voor de bespreking van etnografisch veldwerk en *Onderzoek in de praktijk* voor de bespreking van methodische problemen in de onderzoekspraktijk. Voorts worden in de rubriek *Recensies* boeken rond kwalitatief onderzoek en/of kwalitatieve methoden besproken, en in *Berichten uit het veld* congressen, symposia en andere bijeenkomsten rond kwalitatief onderzoek.

We bogen ons over *alle* jaargangen KWALON sinds zijn ontstaan in 1996 (het tijdschrift bestaat dit jaar 25 jaar!). Vanaf 2004 zijn alle nummers digitaal gearchieveerd, wat het zoeken makkelijker maakte, maar ons dus ook naar het papieren archief verwees. Per nummer keken we of er geschreven is over onderzoek naar gezondheid(szorg) en vooral: welke methoden daarbij besproken werden. Voor de definitie van gezondheid lieten we welzijnswerk buiten beschouwing; dat vonden we net iets te ver weg van gezondheid. Verslagen van conferenties en studiemiddagen die regelmatig ook inzoomden op onderzoek naar gezondheid(szorg), hebben we alleen meegenomen als ze rond één specifieke methode waren georganiseerd, evenals boekrecensies waarbij de methoden gespecificeerd werden. We zijn daarbij uitgegaan van wat de auteur(s) aangaven als gebruikte methode.¹ Als men daarbij een *benadering* noemde (bijvoorbeeld actieonderzoek, etnografie, narratief onderzoek of casestudy), hebben we alleen de *benadering* meegenomen in de telling. Dit omdat er bij een benadering vaak meerdere dataverzamelmethode(n) (interviews, observaties, documentonderzoek) worden gebruikt, die echter niet altijd werden gespecificeerd. Als men alleen *dataverzamelings-* of *analysemethoden* benoemde in de bijdrage (zonder de invalshoek van waaruit het onderzoek gedaan was te memoreren), hebben we deze gebruikt voor de telling. Dat konden dus meerdere dataverzamelmethode(n) zijn in één bijdrage. Voorts hebben we bijdragen rond narratief onderzoek die soms als dataverzamelmethode en dan weer als analysemethode genoemd werden, gecategoriseerd onder de noemer: biografisch/narratief onderzoek. Hetzelfde geldt voor *shadowing*, die we hebben gecategoriseerd als onderdeel van etnografisch onderzoek.

Op basis van de gerapporteerde kwalitatieve methoden in gezondheids(zorg)onderzoek in alle jaargangen van KWALON tot en met 2020 is figuur 1 ontstaan.

Afgaand op hoe auteurs zelf hun methode benoemen in de 25 jaar dat het tijdschrift KWALON bestaat, blijken qua *dataverzamelmethode(n)* met name interviews en observeren populair te zijn in de bijdragen rond gezondheid(szorg)onderzoek. Qua *benaderingen* in gezondheids(zorg)onderzoek blijkt dat men in KWALON vooral schrijft over actieonderzoek, biografisch/narratief onderzoek en (auto)etnografie/*shadowing*.

Grofweg bekeken valt het op dat sommige methoden door de tijd heen even populair blijven (interviewen, observeren, biografisch/narratief onderzoek en etnografie) en andere door de tijd heen populair zijn maar een lichte stijging vertonen in de laatste tien jaar (actieonderzoek). Ook zijn er methoden die juist in de beginperiode van het tijdschrift aan bod komen (conversatie-analyse, empirische filosofie, gefundeerde theorie) of juist in de laatste jaren (video-opnames, *imitation games*,

Figuur 1 Gerapporteerde methoden in KWALON bij gezondheids(zorg)onderzoek

arts-based-methoden). Deels kan dit waarschijnlijk worden toegeschreven aan de voorkeuren van promotoren en/of trends in de wetenschap, maar ook aan expertise en/of voorkeuren van redactieleden.

Voorts kregen wij al bladerend in KWALON de indruk dat in het verleden meer ‘methodologische’ stukken werden geschreven die een bepaalde methode uitdiepten en toelichtten. Tegenwoordig lijkt het tijdschrift meer te neigen naar praktijkverhalen waarbij verslag wordt gedaan van het gebruik van een bepaalde methode. We hebben daarom ook even gekeken naar totale aantallen downloads van artikelen van de website (volgens Google Analytics) sinds 2004, toen het tijdschrift gedigitaliseerd werd. Dit staat los van het onderwerp gezondheids(zorg)onderzoek waarop de figuur hierboven vooral inzoomde. Uit de inventarisatie van downloads blijkt dat inderdaad vooral de meer ‘methodologische’ artikelen populair zijn; in de top 5 staan artikelen over: generaliseerbaarheid (nr. 1), gefundeerde theorie (nr. 2), mixed methods (nr. 3), fenomenologie (nr. 4) en inductief en deductief analyseren (nr. 5). Hier is een taak voor KWALON weggelegd: blijf scherp op discussies en dialoog over de kracht van kwalitatieve onderzoeksmethoden en de ontwikkeling van de methoden zelf, juist nu kwalitatief onderzoek vaker wordt toegepast en breed wordt onderwezen.

Inleiding op dit themanummer

Dit themanummer bevat een selectie van de op de KWALON-najaarsconferentie 2019 gepresenteerde papers, waarbij we gestreefd hebben naar een palet aan ver-

schillende methoden en invalshoeken op het thema gezondheid. In het navolgende zullen we kort ingaan op de verschillende bijdragen in dit nummer en wat de auteurs bespreken.

Boeije en Van Staa hebben tijdens de KWALON-najaarsconferentie als vooraanstaande Nederlandse kwalitatieve onderzoekers naar gezondheid gezamenlijk de *keynote* verzorgd, waarin ze reflecteren op dertig jaar kwalitatief onderzoek naar gezondheid in Nederland. Tijdens deze lezing kwamen ze met een interessant overzicht van internationaal gepubliceerd Nederlands kwalitatief onderzoek naar gezondheid. We zien enerzijds een duidelijke toename over de tijd van het aantal bijdragen, maar ook een transitie naar meer aandacht voor wat patiënten zelf naar voren brengen over hun ervaringen. Voor dit themanummer schreven ze op basis van dit overzicht een bijdrage.

Bootsma, Schellekens, Van Woezik, Van der Lee en Slatman beschrijven en verklaren aan de hand van een interpretatieve fenomenologische aanpak de belichaamde ervaringen van patiënten met ernstige chronische vermoeidheid na kanker. Hun onderzoek is gebaseerd op 25 *diepte-interviews* met patiënten die lijden aan een ernstige vorm van chronische vermoeidheid. Het patiënt-perspectief, en dan met name de nadruk op de belichaamde ervaring, biedt belangrijke inzichten in variaties aan ervaringen met vermoeidheid. Het onderzoek laat zien hoe complex en gelaagd de ervaringen met chronische vermoeidheid kunnen zijn.

Ook **Van Ee en Smits** maakten gebruik van het interview als dataverzamelingsmethode. Voor hun onderzoek naar ervaringen van oudere mannen met prostaat­kanker zijn 22 mannen (70+) met prostaat­kanker geïnterviewd. Een innovatief aspect van dit onderzoek is het gebruik van *affinity diagramming*, coderen en gezamenlijk reflecteren binnen de onderzoeksgroep, bekend uit de GT-benadering. Deze, uit Japan afkomstige methode schrijft voor dat onderzoekers met kaartjes werken waar ze hun codes op schrijven en vervolgens samen (het liefst met een divers team) de data in brede conceptuele categorieën ordenen en labelen. In Nederlands onderzoek bekend van het reflectiebord met gekleurde plaketkitten. Eerst zonder te overleggen en daarna op basis van verschillen en overeenkomsten in dialoog met elkaar. Regelmatige reflectie en intensieve samenwerking binnen een divers team van onderzoekers hebben volgens de auteurs tot een hogere kwaliteit van de analyse geleid.

Een andere veelvoorkomende methode in kwalitatief onderzoek naar gezondheid is *participatief actieonderzoek*. **Kromme, Ahaus, Gans en Van de Wiel** beschrijven hun participatief actieonderzoek naar de rol van de internist bij het bevorderen van een gezonde leefstijl. Daarbij namen ze de benadering van Van Lieshout, Jacobs en Cardiff (2017) als leidraad en stellen op grond van hun bevindingen een aanpassing in het schema van Van Lieshout en consorten voor. **Van Lieshout, Jacobs en Cardiff** zijn bereid geweest om op deze bijdrage van Kromme et al. te reageren. Dat heeft een interessante repliek/dupliek opgeleverd over de rol van reflectie in onderzoek en de beperkte tijd en ruimte daarvoor in de vaak drukke en

hectische praktijk van de gezondheidszorg, maar ook over de naamgeving van bepaalde processen en fases in de onderzoekscyclus.

De praktijk van onderzoek doen naar gezondheid staat ook centraal in de bijdrage van **Vanderlinden, Lambers, De Koker en Musch** over het meten van beweging en slaap bij ouderen. Vanuit pragmatische overwegingen is gekozen voor een *mixed methods*-aanpak omdat er behoefte is aan verschillende typen gegevens om slaap en bewegingsgedrag onder ouderen in beeld te brengen. Deze aanpak past in een bredere trend van praktijkgericht onderzoek, waarbij de vraagstelling een scala aan methoden vereist.

Goossens en Molenaar gaan in op het werken met student-onderzoekers in hun onderzoek naar chronische pijnklachten bij topsporters. Hoe garandeer je kwaliteit, hoe controleer je het proces en hoe begeleid je beginnende kwalitatieve onderzoekers het beste? Interessante vragen die ook voor kwalitatieve onderzoekers buiten het veld van gezondheid van belang zijn. Naast interviews maakten deze onderzoekers bovendien gebruik van een kwalitatieve methode die recentelijk steeds meer in opkomst is: *foto-elicatie*. Het interview werd gestart met behulp van foto's die respondenten meenamen. Vaak vinden jongeren met pijn het moeilijk om over hun pijn, emoties en topsportervaringen te praten en deze foto's braken als het ware het ijs.

Noot

1. Dat is niet altijd helemaal volledig, bleek ons bij het scannen van de artikelen.

Literatuur

- Beuving, J., Eeuwijk, J., & Mourits, K. (2020). Verslag van de KWALON-najaarsconferentie 2019. *KWALON* 73, 25(1), 42-45.
- Lieshout van, F., Jacobs, G., & Cardiff, S. (2017). *Actieonderzoek: Principes voor verandering in zorg en welzijn*. Assen: Van Gorcum.